

نگاهی اجمالی

به کتاب‌های درسی تاریخ در کشور آلمان

فاطمه حاجی قاسم

دبیر تاریخ منطقه ۹ تهران

مقدمه

دوره‌ی تحصیلی در آلمان شامل دوره‌ی ابتدایی و دوره‌ی متوسطه است. دوره‌ی متوسطه شامل چند مدرسه از جمله «die Haupt Schule»، «die Real Schule» و «Gymnasium» می‌شود. دوره‌ی die Haupt Schule، در «رشد آموزش تاریخ»، شماره‌ی ۱۶، پاییز ۱۳۸۳، در مقاله‌ی «نگاهی به کتاب‌های درسی تاریخ در کشور آلمان» بررسی شده است. در این مقاله، کتاب‌های درسی تاریخ سال‌های ۹-۱۳ را بررسی خواهیم کرد.

کتاب‌های درسی در آلمان بدین شکل تهیه می‌شوند که به دنبال اعلام هدف‌ها و کلیات برنامه‌های درسی، ناشران به تألیف و عرضه‌ی کتاب‌های درسی دست می‌زنند. دانش‌آموزان مدرسه‌های آلمان در این دوره‌ها، همراه با کتاب‌های درسی‌شان، از یک سلسله کتاب کمک‌درسی نیز استفاده می‌کنند. در این بررسی، تنها به سازمان‌دهی محتوا و چگونگی مطالب کتاب‌های درسی، و بررسی اجمالی یکی از کتاب‌های راهنمایی که دانش‌آموزان در کلاس‌های ۹ و ۱۰ از آن استفاده می‌کنند، پرداخته شده است.

عنوان جلد

عنوان اصلی روی جلد این کتاب‌ها که در پشت و در وسط نوشته شده، به گونه‌ای است که نشان می‌دهد، کتاب درباره‌ی تاریخ است. بالای آن نیز، عنوان «کتاب درسی» مشاهده می‌شود. ناشر

مجموعه‌ی کتاب‌های بررسی شده، انتشارات «کورنلسن»^۱ است. ساختار کلی کتاب‌ها

مطالب تاریخی موردتظر برای سال‌های نهم و دهم دبیرستان، در یک کتاب با عنوان «دوره‌ها و انسان‌ها» تدوین و ارائه شده‌اند. مطالب آن شامل هشت فصل و یک بخش تکلیف، به انضمام فهرست‌ها، مفاهیم و نمایه‌هاست.

اما کتابی که در کلاس‌های ۱۱ تا ۱۳ تدریس می‌شود، شش فصل دارد و هر فصل به بخش‌های جزئی‌تری تقسیم شده است. در انتهای هر فصل، منابع آن برای به دست آوردن اطلاعات بیش‌تر آورده شده و با این علامت ■، از بخش‌های جزئی جدا شده است. در آغاز هر فصل، تصویری بزرگ و جذاب در ارتباط با موضوع همان فصل وجود دارد که توجه دانش‌آموزان را به مطالب فصل جلب می‌کند. سپس مقدمه‌ای کوتاه به منظور زمینه‌سازی برای ورود به مباحث فصل آمده است. در صورت لزوم، نقشه‌ای نیز برای بهتر فهمیدن موضوع آورده شده است. در انتهای کتاب، بخش فهرست‌ها قرار دارد که در آن، واژه‌ها و مفاهیم مهم هر فصل توضیح داده شده‌اند. هم‌چنین، علاوه بر اعلام، بخش معرفی منابع و مآخذ نیز وجود دارد. در این کتاب، برای فهم بهتر مطالب، از تعداد زیادی عکس و تصویر استفاده شده است. تصویرها در ارتباط مستقیم با موضوع هستند و سبب می‌شوند، دانش‌آموزان مطالب را راحت‌تر و کامل‌تر درک کنند و به خاطر بسپارند.

محتوا و موضوع کتاب‌ها

در کتابی که در پایه‌های ۹ و ۱۰ دبیرستان تدریس می‌شود، تحت عنوان دوره‌ها و انسان‌ها، یک دوره از تاریخ آمریکا، اتحاد جماهیر شوروی (روسیه فعلی) و جمهوری وایمار ارائه شده است. نکته قابل توجه در این کتاب، تأکید بر مباحثی چون مبارزه برای تشکیل جامعه‌ی مدنی، آزادی در اروپا، انقلاب صنعتی، امپریالیسم و فاشیسم، در کنار مباحثی درباره‌ی چگونگی تشکیل ایالات متحده و یا اتحاد جماهیر شوروی و نیز جمهوری وایمار است. در انتها، سیاست جهان بعد از سال ۱۹۴۵ و جمهوری خلق چین مطرح شده است و با مطالبی درباره‌ی ناسیونالیسم اعراب و رژیم اشتغالگر قدس و آفریقا، و آمریکای لاتین و مشکلات آن، کتاب به پایان می‌رسد.

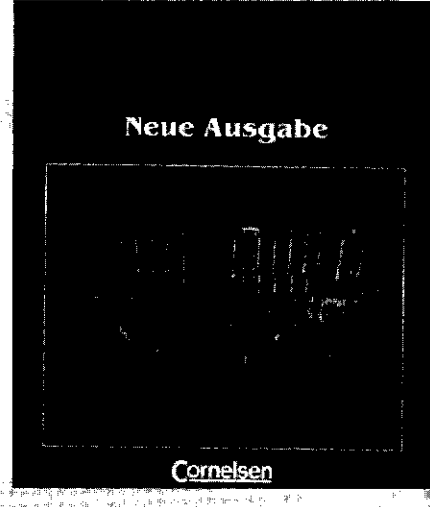
در کتاب درسی تاریخ کلاس‌های ۱۱، ۱۲ و ۱۳، پیش‌تر روی انقلاب صنعتی، و ناسیونالیسم و لیبرالیسم در آلمان و جمهوری وایمار تأکید شده است. در نهایت، آن‌طور که از کل کتاب برمی‌آید، بیش‌تر مطالب درباره‌ی کشور آلمان و چگونگی تشکیل حزب ناسیونال سوسیالیست در آن است. بر رزمی بسیار جامعی از آلمان بعد از جنگ ۱۹۴۵ می‌شود. در نهایت، کتاب با اوضاع جهان و اروپا در قرن بیستم، و نیز مشکلات فلسطین تا تأسیس رژیم اشتغالگر قدس و بحران یوگسلاوی پایان می‌یابد.

کتاب کمک‌درسی

در ابتدای این کتاب، توضیحی به زبان ساده برای دانش‌آموزان آمده است. کتاب ۱۴ فصل دارد و فصل آخر آن مفصل‌تر است. هر فصل با دو صفحه‌ی رنگی شروع می‌شود. این دو صفحه با همکس‌ها و نوشته‌های خود به دانش‌آموزان نشان می‌دهند، مطالب فصل در چه راستایی قرار گرفته‌اند. بعد از صفحات شروع مطلب، قسمت «توضیح» قرار گرفته است. این قسمت حاوی نظرات نویسندگان کتاب در مورد موضوع فصل است. توضیحات نویسندگان به صورتی طبقه‌بندی شده‌اند که دانش‌آموزان می‌توانند، بدون خارج شدن از موضوع، مطالب را بخوانند و به کار بگیرند.

تمام فصل‌ها، چند قسمت تکلیفی نیز دارند که با رنگ آبی مشخص شده‌اند. کتاب‌ها و جزوه‌های مربوط به هر مطلبی، با حرف Q، و عکس‌ها، نقشه‌ها، نمودارها و توضیحات علمی با حروف D مشخص شده‌اند. در این کتاب، دانش‌آموزان از طریق نوشته‌ها و کتاب‌های قدیمی (گذشتگان)، هم با دوره‌های گذشته و مردمان آن‌ها آشنا می‌شوند، هم از روش‌های تاریخ‌نگاری آن دوره‌ها اطلاع می‌یابند. تمام نوشته‌های علمی قدیمی، به خط و شکل نوشتن امروزی بزرگ‌نویس شده و توضیح داده شده‌اند و فقط در بعضی موارد، نوشته‌های قدیمی به صورت اصلی خود آورده شده‌اند.

در انتهای فصل‌ها، دانش‌آموزان می‌توانند به یک قسمت دو صفحه‌ای که با رنگ قرمز مشخص شده است، مراجعه و مطالب مهم فصل را مطالعه کنند. برای مثال، با مراجعه به جدول زمان‌بندی،

شیوه‌ی نگارش

در نگارش این کتاب‌ها نویسندگان کوشیده‌اند، مطالب را به شیوه‌ی دوستانه و صمیمانه تدوین کنند. سعی بر این بوده است که به گونه‌ای، با دانش‌آموزان ارتباط برقرار شود و بعد از ایجاد زمینه‌ی مناسب، به تدریج موضوع اصلی را مطرح کنند. در ارائه‌ی مطالب و نوشتن متن هم تلاشی شده است که با در نظر گرفتن توان ذهنی و علاقه‌ی مخاطبان، جمله‌های ساده و روان به کار رود.

حجم کلی کتاب‌ها و هر درس

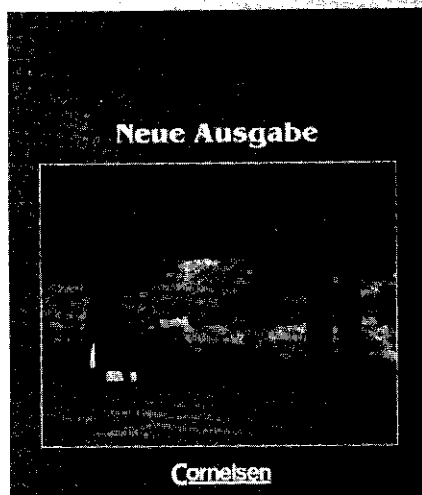
نویسندگان سعی کرده‌اند که بین توان مخاطبان و حجم کتاب‌ها تناسب لازم را رعایت کنند. حجم کتاب پایه‌های نهم و دهم ۴۲۳ صفحه، و حجم کتاب پایه‌های ۱۱، ۱۲ و ۱۳، ۴۸۲ صفحه است. هم‌چنین، هر درس در کتاب کلاس‌های ۹ و ۱۰ بین ۵ تا ۱۲ صفحه، و کتاب سال‌های یازدهم، دوازدهم و سیزدهم بین ۲۲ تا ۳۶ صفحه دارد. بخش قابل توجهی از حجم درس‌ها، به تصویرهای متعدد و جذاب مرتبط با مطالب نوشتاری، نمودارها، نقشه‌ها و نیز توضیحاتی پیرامون آن‌ها اختصاص دارد.

نوع نگاه به تاریخ

در ارائه‌ی مطالب سعی شده است، از قضاوت مستقیم درباره‌ی مسائل تاریخی پرهیز و قضاوت درباره‌ی موضوعات و مسائل به فراگیر واگذار شود.

کیفیت چاپ

کیفیت خوب و زیبایی ظاهری کتاب‌های درسی، در جذب دانش‌آموزان به مطالعه نقش دارد. کتاب‌ها از نظر کیفیت از سطح بالایی برخوردارند. جلد سخت و محکم، ورقه‌های کلاسه و با کیفیت عالی و رنگ آمیزی زیبا و شفاف، از ویژگی‌های ظاهری کتاب‌ها هستند.

دانش آموزان می توانند وقایع مهم هر زمان و دوره‌ای را به راحتی بیابند
مطالب و اصطلاحات مهم در این قسمت با علامت * مشخص
شده‌اند. در برخی موارد، در انتهای هر فصل، نام کتاب‌ها و
فیلم‌های مرتبط با مطالب مهم فصل آورده شده است.
نوع حروف برخی لغات در متن کتاب با سایر لغات متفاوت است
تا نشان داده شود، این لغات جای خاص و نقش کلیدی دارند و بدین
طریق، توجه دانش آموزان به نکات مهم جلب می‌شود. فهرست
لغات آخر کتاب نیز دست‌یابی دانش آموزان را به مطلب مورد نظرشان
آسان‌تر می‌کند. جدول‌ها و نمودارهای پایان کتاب، طبقه‌بندی شده
و آماده‌ی استفاده‌ی دانش آموزان هستند.

فهرست مطالب کتاب تاریخ سال‌های دوره‌ها و انسان‌ها

الف) ایالات متحده‌ی آمریکا

۱. مهاجران اروپایی در آمریکا: میراث اروپایی‌ها - آبادانی،
اقتصاد و ساختار اجتماعی - حکومت اولیه‌ی آمریکایی و عکس‌العمل
انگلیسی‌ها - اثر تعلیم حقوق طبیعی، مسائل اصولی.
۲. استقلال در آمریکا: کشمکش با انگلستان - اعلام استقلال
- جنگ.
۳. به وجود آمدن ایالات متحده‌ی آمریکا: مقررات شمال و
غرب در سال ۱۷۸۷ - قانون اساسی آمریکا - اتحاد بعد از جنگ‌های
استقلال.
۴. اقتصاد و اجتماع آمریکا در نیمه‌ی اول قرن نوزدهم: صنعتی
شدن - دموکراسی - موضوع بردگی - جنگ انشعابی.
۵. حرکت تکاملی به طرف سرمایه‌داری: سیر حرکتی آمریکا در
جهت جامعه‌ی صنعتی - سرمایه‌داری مطلق آمریکا.
۶. از سرمایه‌داری مطلق تا عدالت اجتماعی: بحران جهانی
اقتصادی و شروع عدالت اجتماعی از زمان روزولت - پیشرفت آمریکا
بعد از جنگ جهانی دوم.

ب) مبارزه برای تشکیل جامعه‌ی مدنی و آزادی در اروپا

۱. فرانسه‌ی قبل از انقلاب - اقتصاد و جامعه‌ی قبل از انقلاب -
افکار سیاسی - کوشش پادشاهی در انجام فرم‌های جدید؛
۲. انقلاب؛ ۳. جنگ و ترور؛ ۴. صعود ناپلئون؛ ۵. فرانسه و
حکومت ناپلئون؛ ۶. کنفرانس وین و نتایج آن؛ ۷. انقلاب جولای
۱۸۳۰؛ ۸. انقلاب ۱۸۴۸.

ج) انقلاب صنعتی و جامعه

۱. انگلستان؛ ۲. فرانسه؛ ۳. حل مسائل و مشکلات
اجتماعی؛ ۴. آلمان.

د) امپریالیسم

۱. معنی و خواست‌های امپریالیسم؛ ۲. تقسیم آفریقا؛
۳. فیلتر کردن قدرت‌های بزرگ؛ ۴. جنگ جهانی اول ۱۹۱۸ -
۱۹۱۴.

ه) اتحاد جماهیر شوروی

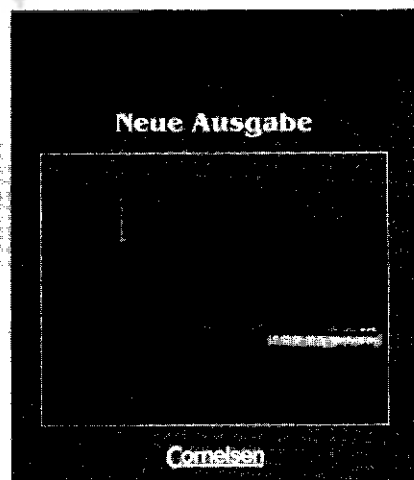
۱. انقلاب اکتبر؛ ۲. روسیه در زمان لنین؛ ۳. زمان استالین؛
۴. اتحاد جماهیر شوروی بعد از جنگ‌های جهانی؛ ۵. سیاست
کنونی.

و) جامعه و کشور در زمان جمهوری وایمار

۱. واقعیت و افسانه؛ ۲. سرزمین نجات‌دهنده یا دموکراسی
پارلمانی؛ ۳. قراردادهای صلح در پاریس؛ ۴. قانون اساسی
جمهوری وایمار؛ ۵. انقلاب یا تغییرات؛ ۶. جامعه و اقتصاد در
جمهوری وایمار؛ ۷. بحران اقتصادی جهان و بحران کشور.

ز) فاشیسم

۱. تئوری‌ها در مورد فاشیسم؛ ۲. ایدئولوژی؛ ۳. فاشیسم در

۲. ایدئولوژی سیستم؛ ۳. بسط و گسترش دیکتاتوری؛
 ۴. تشکیلات سیستم ناسیونال سوسیالیسم؛ ۵. روش های حکومتی
 سیستم ناسیونال سوسیالیسم؛ ۶. زندگی روزمره و زنان؛ ۷.
 جداسازی آلمانی های یهودی از جامعه، در سال های ۱۹۳۹-
 ۱۹۳۳. سیاست جنگ طلبانه و روش پاک سازی یهودیان از طریق
 ناسیونال سوسیالیسم؛ ۹. آماده سازی و به کارگیری افراد برای جنگ
 جهانی دوم؛ ۱۰. سیاست تصرف و اشغال؛ ۱۱. پاک سازی و
 نابودی یهودیان آلمانی و اروپایی؛ ۱۲. جنگ و تسلیم بدون قید و
 شرط؛ ۱۳. پایداری در برابر ناسیونال سوسیالیسم؛ ۱۴. ناسیونال
 سوسیالیسم در بحث تاریخی؛ ۱۵. فاشیسم در ایتالیا.

ه) آلمان بعد از جنگ (۱۹۴۵): سیاست و جامعه

۱. تقسیم آلمان به آلمان شرقی و غربی (۱۹۴۵-۱۹۴۹)؛
 ۲. پایان جنگ و عواقب اجتماعی آن؛ ۳. کنفرانس پوتسدام و
 پاک سازی نازی ها؛ ۴. سیاست بازسازی؛ ۵. شروع و روش کار
 برای تشکیل دو کشور آلمانی؛ ۶. تشکیل آلمان شرقی، آلمان
 سوسیالیستی (۱۹۶۱-۱۹۴۹)؛ ۷. جداسازی و پذیرش دو کشور
 رسمی آلمان؛ ۸. اقتصاد و معجزه اقتصادی؛ ۹. برپایی
 سوسیالیسم در آلمان شرقی (انقلاب کارگری و بنای دیوار بین دو
 آلمان)؛ ۱۰. پیشرفت ها و چالش ها در آلمان تقسیم شده؛
 ۱۱. بحران و اعتراض در آلمان غربی (۱۹۶۹-۱۹۶۱)؛
 ۱۲. پیشرفت در آلمان غربی (۱۹۸۲-۱۹۶۹)؛ ۱۳. ادامه ی
 پیشرفت در آلمان غربی (۱۹۸۹-۱۹۸۲)؛ ۱۴. بی تفاوتی و یأس و
 ناامیدی در آلمان شرقی (۱۹۸۲-۱۹۶۱)؛ ۱۵. سقوط آلمان شرقی
 (۱۹۸۸-۱۹۸۳)؛ ۱۶. انقلاب سفید در آلمان شرقی و فشار
 سیاسی برای اتحاد دو آلمان (۱۹۹۰-۱۹۸۹)؛ ۱۷. جنبش زنان در
 آلمان شرقی و غربی (عوامل و دیدگاه ها).

و) دنیا و اروپا: اوضاع در قرن بیستم

۱. ساختار سیاست جهانی در قرن بیستم؛ ۲. اروپا در جهان
 بعد از ۱۹۴۵؛ ۳. تشکیل و تکامل سازمان ملل متحد؛
 ۴. چالش های بین المللی: رفع مستعمره سازی در جهان سوم؛
 ۵. کشمکش های آسیای شرقی (مشکل فلسطین)؛ ۶. نکات
 عمده ی تکامل تا جنگ جهانی اول؛ ۷. از جنگ جهانی اول تا
 تأسیس رژیم اشغالگر قدس (۱۹۴۸)؛ ۸. مشکل فلسطین، علامتی
 برای اختلاف شرق و غرب؛ ۹. فادرسی برای صلح در طول سال های
 دهه ی ۱۹۹۰؛ ۱۰. یوگسلاوی، بحران قدیم و جدید در اروپا؛
 ۱۱. جنگ در یوگسلاوی؛ ۱۲. تشکیل و فروپاشی کشور چندملیتی
 یوگسلاوی؛ ۱۳. کوشش جوامع متحد بین المللی برای حل مشکل
 یوگسلاوی.

زیرنویس

I. Cornelsen

ایتالیا؛ ۴. ناسیونال سوسیالیسم در آلمان؛ ۵. جنگ جهانی دوم.
 ز) سیاست جهان بعد از ۱۹۴۵
 ۱. نکات عمده ی سیاست جهانی؛ ۲. ازهم پاشیدگی اروپا؛
 ۳. صعود چین؛ ۴. جمهوری خلق چین؛ ۵. جنگ سوم؛
 ۶. استقلال طلبی؛ ۷. پیشرفت در آسیا؛ ۸. ناسیونالیسم اعراب و
 رژیم اشغالگر قدس؛ ۹. آفریقا؛ ۱۰. آمریکای لاتین؛ ۱۱.
 مشکلات کشورهای در حال توسعه.

ح) تکلیف

فهرست مطالب کتاب تاریخ سال های یازدهم، دوازدهم و
 سیزدهم

الف) انقلاب صنعتی: تبدیل اروپا به جامعه ی مدرن

۱. شرایط صنعتی شدن؛ ۲. تغییر در اقتصاد؛ ۳. شروع صنعت
 در انگلستان؛ ۴. انقلاب صنعتی در آلمان؛ ۵. انقلاب صنعتی:
 آلمان در مقابله با صنعت جهانی؛ ۶. جامعه تغییر می کند؛ ۷.
 آبادانی (سازندگی)؛ ۸. سوسیالیسم؛ ۹. نقش زنان و مردان در
 جامعه.

ب) ناسیونالیسم و لیبرالیسم: آلمان در قرن طولانی نوزدهم

۱. سوسیالیسم و ناسیونالیسم تا شروع جبهه بندی؛ ۲. انقلاب
 (از بالا)؛ ۳. کنگره ی وین، آلمان فدرال و بازسازی؛ ۴. لیبرالیسم،
 ناسیونالیسم و نقش مردم در جامعه؛ ۵. انقلاب ۴۹-۱۸۴۸؛ ۶.
 تشکیلات اداری رایش آلمان؛ ۷. باقی مانده های سلطه ی قبصر در
 آلمان؛ ۸. نظام حکومتی بیسمارک؛ ۹. احزاب؛ ۱۰. مشکلات
 هم رنگ شدن جامعه؛ ۱۱. شروع حرکت های زنان آلمانی؛ ۱۲.
 امپریالیسم و جنگ جهانی اول؛ ۱۳. سیستم های حکومتی
 قدرت های اروپایی و سیاست خارجی بیسمارک؛ ۱۴. امپریالیسم
 در زمان ویلهلم دوم؛ ۱۵. مقدمات و شروع جنگ جهانی اول؛ ۱۶.
 جنگ جهانی اول؛ اروپا در بحران.

ج) جمهوری وایمار: اولین دموکراسی در آلمان

۱. مشکلات شروع دموکراسی؛ ۲. انقلاب نوامبر؛
 ۳. مجلسیان؛ ۴. قانون اساسی جمهوری وایمار؛ ۵. اثرات قرارداد
 ورسای در آلمان؛ ۶. سال های بحران ۱۹۲۳-۱۹۱۹؛ ۷. شروع
 دوره ی آرامش نسبی؛ ۸. سال های طلایی دهه ی بیست؛ ۹. آلمان
 در سیاست جهانی دهه ی بیست؛ ۱۰. شکست دموکراسی؛
 ۱۱. بحرانی شدن اقتصاد جهانی و نیروهای ضد دموکراسی؛
 ۱۲. آغاز دوره ی هیتلر؛ ۱۳. انتقال قدرت به هیتلر.

د) ناسیونال سوسیالیسم و دیکتاتوری در اروپا

۱. آلمانی قدرت در دست سیستم ناسیونال سوسیالیسم؛

